

Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi

2. Baskı

Editör
Murat ÖZBAY

Ahmet BALCI
Mehmet KURUDAYIOĞLU
Bilginer ONAN
Salih Kürşad DOLUNAY
Mehmet TEMİZKAN
Ferhat ENSAR
Namık Kemal ŞAHBAZ
Bayram BAŞ
İlhan ERDEM
Kemal Zeki ZORBAZ

Editör: Prof. Dr. Murat ÖZBAY

TÜRKÇE EĞİTİMİ AÇISINDAN DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

ISBN 978-605-364-226-8

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2014, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları

Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti'ye aittir.

Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

1. Baskı: Şubat 2012, Ankara

2. Baskı: Ocak 2014, Ankara

Yayın - Proje Yönetmeni: Ayşegül Eroğlu

Dizgi-Grafik Tasarım: Selda Kılıç

Kapak Tasarımı: Gürsel Avcı

Baskı: Tarcan Matbaacılık Yayın Sanayi

Zübeyde Hanım Mahallesi Samyeli Sokak No: 15

İSKİTLER/ANKARA

(0312-384 34 35)

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 25744

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

E-ileti: pegem@pegem.net

ÖN SÖZ

Dil bilgisi, bir dilin sesleri, sözcük türleri, bunların yapıları, cümle içindeki dizilmeleri, görevleri, çekimleri ile ilgili kuralları inceleyen bir bilim dalıdır. Ülkemizde 2004 yılında uygulanmaya başlanan yapılandırmacı yaklaşımla birlikte, dil bilgisi öğretimi de yeni bir nitelik kazanmıştır. Davranışçı yaklaşımın, dilin bir dizi kurallarını ezberletmeye yönelik etki – tepki prensibine dayalı bakış açısı yerini, öğrencilerin aktif olduğu, etkinlikler yoluyla kuralların sezdirildiği ve işlevsel kullanıma önem veren yapılandırıcı bir anlayışa bırakmıştır.

Yapılandırmacı yaklaşımda dil bilgisi öğretimi 1-5. sınıflarda ilk okuma öğretimiyle eş zamanlı olarak sesten hareketle başlamakta ve programda belirlenen konular okuma, yazma, konuşma ve dinleme çalışmalarına sindirilerek öğretilmektedir. Dil bilgisine ait bazı kavram ve kuralların soyut olması sebebiyle, zihinsel gelişime paralel olarak öğretilmeleri gerekmektedir. Bu düşünceden hareketle ilköğretim 1-5. sınıflarda dil bilgisi kuralları sezdirilmekte, tanımlara yer verilmemektedir. 6-8. sınıflarda da aynı bakış açısıyla aşamalı bir öğretim süreci takip edilmekte, 1-5. sınıflardan farklı olarak dil bilgisi kuralları ile ilgili tanımlar da yapılmaktadır.

Yapılandırmacı yaklaşıma göre dil bilgisi öğretimi, dil becerileri, iletişim, anlama, etkileşim, işlevsellik, kavramları geliştirme ve zihinsel becerileri geliştirme çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, dil bilgisi öğretimi davranışçı yaklaşımda olduğu gibi bir amaç olarak değil, dil becerilerini geliştirmek için bir araç olarak değerlendirmektedir.

Yapılandırmacı yaklaşımın temel prensiplerine uygun olarak öğrenciyi merkez alan, dil bilgisi öğretimi amaç değil araç olarak değerlendiren, öğretmen adaylarına ve öğretmenlere rehberlik etmeyi amaçlayan Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi adlı bu kitap, Türkiye'nin farklı üniversitelerinde görev yapan ve doktora eğitimi Türkçe öğretimi alanında tamamlamış öğretim üyeleri tarafından yazılmıştır. Bu yönüyle önemli bir bilgi birikimi ortaya koymaktadır. Dil bilgisi öğretimi alanında önemli bir ihtiyaca cevap vereceği düşünülen bu kaynak, kuramsal bilgi ve uygulama örneklerinin bir arada olduğu bölümlerden meydana gelmektedir. Kitabın hazırlık sürecinde, dil bilgisi öğretimine ait temel bilgilerin akademik bir bakış açısıyla ortaya konulmasının yanında, öğretmen adayları ve öğretmenler tarafından eğitim ortamına kolaylıkla uygulanabilecek bir nitelikte olmasına da özen gösterilmiştir. Bölümlerde, kuramsal bilgilerin yanı sıra, çok sayıda örnek uygulamalara yer verilmiştir. Öte yandan bu kitap, dil bilgisi öğretimi okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerilerine göre ele alması sebebiyle ülkemizde bu alanda yayınlanmış olan ilk kaynak eser olma özelliği de taşımaktadır.

Elinizdeki, Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi isimli kitap, on bölümden oluşmaktadır. “Cumhuriyet Dönemi Türkçe Programlarında Dil Bilgisi Öğretimi” isimli Birinci Bölümde, Cumhuriyet Dönemi Türkçe öğretim programlarında dil bilgisi öğretiminin nasıl yer aldığı değerlendirilmiştir. “Dünyada ve Türkiye’de Dil Bilgisi Öğretiminin Temel Problemleri” isimli İkinci Bölümde, Batıda ve ülkemizde dil bilgisi öğretimi sü-

recinde karşılaşılan problemlere ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. “Dil Bilgisi Öğretiminde Temel İlkeler ve İzlenen Aşamalar” başlığını taşıyan Üçüncü Bölümde, 1-5 ve 6-8. sınıflarda, dil bilgisi konularının öğretiminde izlenen aşamalar, programlar ve ders kitaplarındaki etkinlikler karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. “Dil Bilgisi Öğretiminde Temel Yaklaşımlar, Yöntemler ve Teknikler” başlıklı Dördüncü Bölümde, Davranışçı Yaklaşım da dâhil olmak üzere, Yapılandırıcı Yaklaşımda dil bilgisi öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler işlevsel ve işlevsel olmayan yönleriyle birlikte ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. “Metin Temelli Dil Bilgisi Öğretimi ve Uygulamaları” isimli Beşinci Bölümde, dilin canlı ortamı olarak kabul edilen metinden hareketle gerçekleştirilen dil bilgisi öğretimi, kuramsal bilgiler ve uygulamalı örnekler çerçevesinde ele alınmıştır. “Öğrenme Süreçleri Açısından Metin / Söylem Düzeni ve Bilgi Kullanımı” başlıklı Altıncı Bölümde dil bilgisi öğretimi, öğrenme süreçleri çerçevesinde metin / söylem ilgisi ve öğrenme süreçleri açısından değerlendirilmiştir. “Dil Bilgisi Öğretiminde Materyal Geliştirme ve Etkinlikler” başlıklı Yedinci Bölümde, dil bilgisi öğretiminin uygulama süreci açısından son derece önemli olan materyal geliştirme süreci ele alınmış ve etkinlik örneklerine yer verilmiştir. “Okuma ve Dinleme Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi” isimli Sekizinci Bölümde, yapılandırmacı yaklaşımda dil bilgisi öğretiminin temel hedeflerinden biri kabul edilen anlama becerilerinin geliştirilmesi ve dil bilgisi öğretimi arasındaki ilişki anlatılmıştır. “Konuşma Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi” başlıklı Dokuzuncu Bölümde, konuşma becerilerinin geliştirilmesi sürecinde, dil bilgisi öğretiminin işlevleri üzerinde durulmuştur. “Yazma Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi” başlıklı Onuncu Bölümde ise dil bilgisi öğretimi, yazma çalışmaları bağlamında değerlendirilmiş, ayrıca uygulama örneklerine de yer verilmiştir.

Öncelikle sınıf ve Türkçe öğretmeni adayları ile öğretmenler için dil bilgisi öğretiminde rehberlik etmesi amacıyla hazırlanan, imla ve noktalamada Türk Dil Kurumu’nun yazım kılavuzunun esas alındığı bu kitabın, dil bilgisi öğretimiyle ilgilenen herkese ve özellikle de bu alanda çalışma yapan akademisyenlere faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kitabın dizgi, grafik ve baskısı esnasında gerekli titizliği gösteren PegemA’nın çok değerli yönetici ve personeline teşekkür ediyorum.

Ankara, 2014

Prof. Dr. Murat ÖZBAY

Editör

Bölümler ve Yazarları

Bölüm 1: CUMHURİYET DÖNEMİ İLKÖĞRETİM TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Balcı

Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Türkçe Eğitimi Bölümü

Bölüm 2: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNİN TEMEL PROBLEMLERİ

Doç. Dr. Mehmet Kurudayıoğlu

Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Türkçe Eğitimi Bölümü

Bölüm 3: DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE TEMEL İLKELER VE İZLENEN AŞAMALAR

Doç. Dr. Bilginer Onan

Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Türkçe Eğitimi Bölümü

Bölüm 4: DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE TEMEL YAKLAŞIMLAR, YÖNTEMLER VE TEKNİKLER

Yrd. Doç. Dr. Salih Kürşad Dolunay

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Türkçe Eğitimi Bölümü

Bölüm 5: METİN TEMELLİ DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ VE UYGULAMALARI

Doç. Dr. Mehmet Temizkan

Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Türkçe Eğitimi Bölümü

Bölüm 6: ÖĞRENME SÜREÇLERİ AÇISINDAN METİN / SÖYLEM DÜZENİ VE BİLGİ KULLANIMI

Yrd. Doç. Dr. Ferhat Ensar

Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Türkçe Eğitimi Bölümü

Bölüm 7: DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE MATERYAL GELİŞTİRME VE ETKİNLİKLER

Yrd. Doç. Dr. Namık Kemal Şahbaz

Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Türkçe Eğitimi Bölümü

Bölüm 8: OKUMA VE DİNLEME EĞİTİMİ AÇISINDAN DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

Doç. Dr. Bayram Baş

Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Türkçe Eğitimi Bölümü

Bölüm 9: KONUŞMA EĞİTİMİ AÇISINDAN DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

Yrd. Doç. Dr. İlhan Erdem

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Türkçe Eğitimi Bölümü

Bölüm 10: YAZMA EĞİTİMİ AÇISINDAN DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

Yrd. Doç. Dr. Kemal Zeki Zorbaz

Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Türkçe Eğitimi Bölümü

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	iii
--------------	-----

Bölüm 1

Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programlarında Dil Bilgisi Öğretimi

Giriş.....	1
1. İlköğretim 1-5. Sınıflar Türkçe Dersi Öğretim Programları.....	2
1340 (1924) İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı.....	3
1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı.....	5
1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı.....	7
1936 İlkokul Türkçe Programı.....	7
1948 İlkokul Türkçe Programı.....	7
1968 İlkokul Türkçe Programı.....	12
1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı.....	17
2004 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5. Sınıflar).....	23
2. İlköğretim 6-8. Sınıflar Türkçe Dersi Öğretim Programları.....	25
1340 (1924) Lise Birinci Devre Müfredat Programı.....	25
1929 Ortaokul Türkçe Programı.....	27
1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı.....	28
1938 Ortaokul Türkçe Programı.....	30
1949 Ortaokul Türkçe Programı.....	30
1962 Ortaokul Türkçe Programı.....	33
1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı (6-8. Sınıflar).....	33
2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (6-8. Sınıflar).....	38
Sonuç.....	43
Kaynakça.....	44

Bölüm 2

Dünyada ve Türkiye'de Dil Bilgisi Öğretiminin Temel Problemleri

1. Giriş.....	47
2. Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminin Sorunları	55
2.1. Terimler Sorunu.....	55
2.2. Yaklaşım Sorunu.....	60
2.3. Lisans Eğitimi İle İlgili Sorunlar	60
2.4. Dil Bilim Sorunu.....	61
2.5. İşlevsel Dil Bilgisi.....	63
2.6. Dil Bilgisinde Kural Sorunu.....	65
2.7. İmlâ ve Noktalama Sorunları	67
2.8. Dil Bilgisinin Bütünselliği	67
Kaynakça.....	69

Bölüm 3

Dil Bilgisi Öğretiminde Temel İlkeler ve İzlenen Aşamalar

Giriş.....	71
1. Dil Öğretim Yaklaşımlarının Dil Bilgisi Öğretimine Bakışı.....	72
1.1. Davranışçı Yaklaşımda Dil Bilgisi Öğretimi	72
1.2. Bilişsel Dil Yaklaşımına Göre Dil Bilgisi Öğretimi	74
1.3. Yapılandırıcı Yaklaşımda Dil Bilgisi Öğretimi	74
2. Dil Bilgisi Öğretiminin Temel İlkeleri	75
3. Öğretim Aşamaları Açısından Dil Bilgisi Öğretimi.....	80
3.1. 1-5. Sınıflar Türkçe Öğretim Programında Dil Bilgisi Öğretiminde İzlenen Aşamalar	80
3.2. 6-8. Sınıflar Türkçe Öğretim Programında Dil Bilgisi Öğretiminde İzlenen Aşamalar	89
Sonuç.....	101
Kaynakça.....	102

Bölüm 4

Dil Bilgisi Öğretiminde Temel Yaklaşımlar, Yöntemler ve Teknikler

I. Dil Bilgisi Öğretiminde Temel Yaklaşımlar	105
a. Davranışçı Dil Öğretim Yaklaşımı	105
b. Bilişsel Dil Öğretim Yaklaşımı	106
c. Yapılandırıcı Dil Öğretim Yaklaşımı.....	107
II. Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler	109
1. Anlatma Yöntemi.....	109
2. Soru-Cevap Yöntemi	111
3. Çözümleme ve Birleşim Yöntemleri.....	114
4. Tümevarım ve Tümdengelim Yöntemleri	115
5. Gözlem.....	116
6. Dramatizasyon (Oyunlaştırma)	117
7. Tartışma Yöntemi.....	120
8. Gösteri (Demonstrasyon) Yöntemi.....	124
Kaynakça.....	127

Bölüm 5

Metin Temelli Dil Bilgisi Öğretimi ve Uygulamaları

Giriş.....	129
Dil Bilgisi Öğretiminin Amacı ve Önemi.....	130
Dil Bilgisi Öğretiminin Gerekliliği.....	131
Dil Bilgisi Öğretiminde Yöntem.....	133
Metin Temelli Dil Bilgisi Öğretimi.....	134
Metin Temelli Dil Bilgisi Öğretimi Niçin Gereklidir?.....	139
Metin Temelli Dil Bilgisi Öğretiminin Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Programlarındaki Yeri.....	141
Dil Bilgisi Öğretimi İçin Seçilen Metinlerde Bulunması Gereken Özellikler.....	144
Sonuç.....	146
Metin Temelli Dil Bilgisi Öğretimine İlişkin Örnekler.....	147
1. İsim Çekim Eklerinin Öğretimi.....	147
2. Bağlaçların Öğretimi.....	148
3. Tekil ve Çoğul Eklerinin Öğretimi.....	148
Kaynakça.....	150

Bölüm 6

Öğrenme Süreçleri Açısından Metin / Söylem Düzeni ve Bilgi Kullanımı

Öğrenme Süreçleri Açısından Metin/Söylem Düzeni ve Bilgi Kullanımı.....	153
Kaynakça.....	165

Bölüm 7

Dil Bilgisi Öğretiminde Materyal Geliştirme ve Etkinlikler

Giriş.....	167
1. Eğitim ve Öğretimde Materyalin Yeri ve Önemi.....	167
2. Dil Bilgisi Öğretiminde Materyalin Yeri ve Önemi.....	169
3. İlköğretim İkinci Kademe Dil Bilgisi Öğretiminde Materyal Tasarımı.....	173
4. Materyallerle Dil Bilgisi Öğretim Etkinlikleri.....	175
Örnek Materyaller.....	178
1. "Ek-Film" Materyali.....	178
2. "Sihirlük" Materyali.....	179
3. "İyelik Kuklaları" Materyali.....	180
4. "Pembe İyelik Kutuları" Materyali.....	182
5. "İyelik Tablosu" Materyali.....	182
6. "Zarf Çiçeği" Materyali.....	183
7. "Anlatım Bozukluğu Terazisi" Materyali.....	185
8. "Anlatım Bozukluğu Röntgeni" Materyali.....	189
9. "Akıllı Tahta" Materyali.....	191
Kaynakça.....	193

Bölüm 8

Okuma ve Dinleme Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi

Giriş.....	197
1. Okuma Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi.....	198
1.1. Okuma Nedir?.....	198
1.2.Okuma Becerisini Geliştirmede Dil Bilgisi Öğretiminin Rolü	199
2. Dinleme Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi	213
2.1. Dinleme Nedir?.....	213
2.2. Dinleme Becerisini Geliştirmede Dil Bilgisi Öğretiminin Rolü	214
Sonuç.....	224
Kaynakça.....	226

Bölüm 9

Konuşma Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi

Giriş.....	229
1. Dil Bilgisi.....	231
2. Ana Dili-Dil Bilgisi İlişkisi.....	233
3. Dil Bilgisi Öğretiminin Amacı.....	234
4. Dil Bilgisi ve Dil Becerileri.....	235
5. Konuşma	236
6. Dil Bilgisinin Konuşma Eğitimindeki Yeri.....	239
6.1. Ses Bilgisi (Fonetik)	239
6.1.1. Ünlüler.....	240
6.1.2. Ünsüzler.....	245
6.2. Şekil Bilgisi (Morfoloji, Biçimbilgisi)	251
6.3. Söz Dizimi (Sentaks).....	253
6.4. Anlam Bilgisi (Semantik)	256
7. Konuşma Eğitiminde Dil Bilgisinin Yeri ve Önemi	257
Kaynakça.....	260

Bölüm 10

Yazma Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi

1. Yazma Bağlamında Dil Bilgisi Öğretimi.....	263
2. Kurallar Çerçevesinde Dil Bilgisi Öğretimi.....	271
3. Yazılı Anlatımdaki Dil Bilgisi Hataları Temelinde Öğretim	276
Kaynakça.....	277

1. Bölüm

CUMHURİYET DÖNEMİ İLKÖĞRETİM TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ¹

Yrd. Doç. Dr. Ahmet BALCI²

Giriş

Temel iletişim aracı olarak kabul edilen dil, “*insanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan*” (TDK, 2005: 526) olarak tanımlanır. Bu niteliğiyle de bir millete ait olan kültürel değerlerin en önemlilerinden biri –hatta en önemlisi- olarak kabul edilir. Çünkü dil kültüre ait özelliklerden biri olmakla beraber aynı zamanda kültürün taşıyıcısıdır.

Dilin öneminin kabul edilmesi ile birlikte dil eğitiminin önemi düşüncesi de sıklıkla dillendirilen bir gerçek olmuştur. Başta iletişim becerilerinin geliştirilmesi olmak üzere zihinsel becerilerin ve öğrenme becerilerinin geliştirilmesi de dil eğitimi ile yakından ilgilidir. Bu önem, dil eğitiminin niteliği konusundaki tartışmaları da gündeme taşımıştır. Günümüzde dil eğitimi sürecinin dört temel dil becerisi (okuma, dinleme, konuşma ve yazma) üzerinden yürütülmesi de bu tartışmanın ulaştığı noktayla ilgilidir. Gelişen teknoloji ile birlikte dil becerilerinin niteliğindeki bazı yenilikler de (görsel okuma ve görsel sunu gibi) bu becerilerin yeniden yorumlanarak geliştirilmeye çalışıldığını göstermektedir.

Dört temel dil becerisi ile birlikte dil öğretim süreci içinde üzerinde durulan önemli bir diğer başlık da dil bilgisi öğretimidir. Dil bilgisi bir dilin ses, biçim ve cümle yapısını inceleyip kurallarını tespit eden bilimdir (TDK, 2005: 529). Çocuk, dili kullanma becerisini başlangıçta özellikle dinleme süreciyle birlikte farkında olmadan kazanmaktadır. İlköğretim dile ait kuralların fark ettirildiği ve sezdirildiği yerdir. An-

1 Bu bölüm, III. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresinde (18-20 Haziran 2007, Adana) sunulan “Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Türkçe Programlarında Dil Bilgisi Öğretimi” başlıklı bildirinin düzenlenmiş ve genişletilmiş şeklidir.

2 Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü / HATAY

cak dil bilgisi öğretiminin doğrudan kuralların ezberletilmesi değil, dilin doğru ve özenli kullanılmasını sağlayarak dil sevgisini geliştirmek olduğu unutulmamalıdır (Özbay, 2009: 149-150). Okuma ve yazma çalışmaları ile birlikte yürütülecek bir dil bilgisi öğretimi, öğrencilerin doğru cümle kurma ve düşüncelerini daha rahat ifade etme gibi pek çok becerisini de olumlu yönde etkileyecektir (Akyol, 2001: 93-101). Bu yönüyle dil bilgisi öğretiminin diğer dil becerilerinin de olumlu yönde gelişimine katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır. Dil bilgisi öğretiminin dil becerilerinin geliştirilmesinde bir araç olduğu bilgisinden hareket edildiğinde, dil bilgisi öğretiminin belirli bir olgunluk seviyesinden sonra gelmesi gerektiği de (Yalçın, 2002: 44-46) daha iyi anlaşılacaktır.

Öğretim sürecinin önemli basamaklarından biri de programlardır. Belirlenen ders hedeflerine ulaşılması büyük oranda nitelikli hazırlanmış öğretim programıyla yakından ilgilidir. Program “*eğitim hedeflerini gerçekleştirmek için öğrencilerin karşı karşıya geldikleri düzenli öğrenme yaşantılarının tümü*”dür (Bilen, 2006: 46). Ders programları; konu listesi, ders içeriği, çalışma programı, öğretim materyalleri, dersler, hedef davranışlar, okul içinde ve dışında öğretilen/planlanan her şeyi kapsamaktadır (Demirel, 2006: 1-2). Öğretim ve eğitim hedeflerine ulaşılmasında son derece önemli olan programlar elbette dil bilgisi öğretim sürecinde de önemlidir.

Dil bilgisi öğretim sürecinde cümlelerin esas alınarak hareket noktası olarak belirlenmesi gerektiği, konuya göre uygun yöntemin seçilmesinin önemi, konu sıralamasının doğru tespit edilmesi (Göğüş, 1978: 340-341; 349-351; Demirel, 1999: 197-199; Rona ve Parsons, 2002: 11) genel kabul görmüş doğrulardır. Ancak konu sıralamasının her sınıf için farklı olması ve konuların sınıflara göre ayrılarak işlenmesi gerektiği görüşüne karşı çıkanlar da olmuştur. Çocukların dil kullanımı ve sorunlarıyla her yıl karşılaştıklarından hareketle-öğrenci ihtiyaçları da dikkate alınarak- her sınıfta belirlenmiş konular yerine her yıl yeniden biraz daha derinleştirilerek işlenen konuların dil bilgisi öğretiminde daha doğru olduğunu savunanlar da bulunmaktadır (Göğüş, 1978: 347). Bütün bu yaklaşımlar Türkçe dersi öğretim programlarında da farklı şekillerde yansımalarını bulmuştur.

1. İlköğretim 1-5. Sınıflar Türkçe Dersi Öğretim Programları

Cumhuriyetin ilk yıllarında “*ilk mektep*”, ilerleyen yıllarda “*ilk oku*” olan 1-5. sınıflar günümüzde ilköğretimin birinci kademesini oluşturmaktadır. Bu sınıflar için 1923’ten bu yana yapılan farklı isimlendirmelerin Türkçe dersi öğretim programlarının isimlerine de yansıdığı görülmektedir. 1-5. sınıflar için hazırlanan ilk program 1924 tarihini taşımaktadır:

1340 (1924) İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı

Cumhuriyet döneminde Türkçe derslerinin ilk programı niteliğindeki bu programda, Türkçe dersi için haftada 12 ders saati ayrılacağı ve birinci sınıfta sadece ilk okuma yazma öğretime yer verileceği belirtilmiştir. Bu bölüm “Elifba” başlığını taşımaktadır. 2-5. sınıflarda Türkçe dersi ders saatleri sırasıyla 9-8-7-7 olarak tespit edilmiştir. 2-5. sınıflarda derslerin “Kıraat, İnşad, İmlâ, Sarf, Tahrir ve Yazı” başlıkları altında işlenmesi istenmiş ve belirlenen her alan için ders saatleri tespit edilmiştir.

Dil bilgisi konularına “Sarf” başlığı altında yer verilmiş, ikinci ve üçüncü sınıflarda bu konular için ders saati ayrılmamıştır. Ancak belirlenmiş olan dil bilgisi konuları 4. ve 5. sınıflarda haftada 1'er ders saatinde işlenecektir. Bu bölümle ilgili olarak “*Sarf Dersleri*” başlığı altında birinci ve ikinci sınıflara ilişkin herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Başlık “Sarf” olmakla birlikte üçüncü sınıfa ilişkin açıklama yapılırken; “*Üçüncü sınıfta ayrıca kavaid dersi yoktur. Ancak kıraat dersinde tatbiki ve ameli bir tarzda ve şifahî olarak talebeye (cümle, fiil, fâil, isim ve sıfat) fikirleri verilecektir*” (Maarif Vekâleti, 1340-a:11) cümlesi kullanılmıştır. Bu ifadeden sürekli bir dil bilgisi öğretiminden bahsedilmese de dilin kurallarının uygulamalar üzerinden de olsa öğrenciye fark ettirmeye çalışıldığını anlamak mümkündür. Dördüncü ve beşinci sınıflarda işlenecek konular ise başlıklar hâlinde sıralanmıştır:

Tablo 1.1: 1340 (1924) İlk Mektep Türkçe Müfredat Programında Öğretimi İstenen Dil Bilgisi Konuları

Sınıf	Ders Saati	Konular
4	1	- İsim - Sıfat - Zamir - İzaî ve tavsîfî terkipler - Fiil - Mastar - Cümle hakkında izahât ve temrinler
5	1	- Kelime, hece, harf, harekeler. - Ahenk kaidesi, kelimenin aksâmı. - İsim. - Sıfat. - Zamir. - Mastar, müştak isimler. - Fiil: Zaman, şahıs, kemiyet. - Lâzım, müteaddî, ma'lûm, meçhul, müsbet, menfi, istifham. - Rabt sigaları, mana ve isti'malleri. - Mürekkeb fiiller (hikâye, rivayet, şart) - Hâl (zarf). - Edatlar. - Cümle: Fiil, fâil, mef'ûl. - Tam, aslî, mülemmim cümle. - Sarfî ve nahvî basit tahliller (kıraat kitapları üzerinde ve şifahî olmak üzere).

(Maarif Vekâleti, 1340-a: 11)

Programın içerisinde dil bilgisi konularının işlenme sürecine ilişkin ayrıntılı açıklamalar bulunmamaktadır. Sadece beşinci sınıfın konu başlıkları verilmeden önce “*Sarf derslerinde her zaman misallerden kaidelere gidilecek: Yani evvela münasip cümleler yazdırılarak matlup olan sarf ve nahiv kaideleri bunlardan çıkarılacaktır. Bir defa çıkarılmış olan kaideler, ekserisi şifahî olmak üzere müteaddit temrinlerle takviye edilecektir*” (Maarif Vekâleti, 1340-a: 11) cümlesiyle tümevarıma, örnekten kurala gitmeye vurgu yapıldığını görmek mümkündür. Ancak bu ifadeler kapsamlı bir öğretim süreci açıklamasını içermez. Konu sıralamasında bütünüyle bir düzen hissedilmese de kelime türleri ve cümle başlıklarının öne çıkarıldığı anlaşılmaktadır.

1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı

1926 yılında hazırlanan programda “Türkçe Derslerinin Hedefi” başlığı altında 1924 tarihli programda görülmeyen program genel amaçlarını içeren ifadelere rastlamak mümkündür. Bu bölümde, dil bilgisini dolaylı olarak ilgilendiren maddeler bulunsa da doğrudan dil bilgisi öğretimiyle ilgili bir amaç cümlesi bulunmamaktadır. Ancak bir önceki programda Türkçe dersi ile ilgili belirlenen alt başlıkların her biri için bağımsız ders saatleri ayrılırken 1926 tarihli programda bu anlayıştan vazgeçildiğini görmek mümkündür. Son iki sınıftaki yazı dersi dışında konu alanlarının birbirini tamamlar nitelikte işlenmesinin istendiğini “İlk mekteplerde her ne kadar Türkçe dersi, elifba, kıraat, inşad, temsil, imlâ, tahrir, sarf ve yazı gibi kısımlara ayrılmakta ise de bunların her biri müstakil birer ders değildir. Heyet-i mecmuası bir küll teşkil eder. Bu itibarla Türkçe zümresine dâhil olan derslerin her biri yekdiğerinin mütemmimi ve yardımcısıdır. Kıraat, yazı, imlâ, tahrir ve kavaid birbirine sıkı bir surette merbut olacaktır. Bir sınıfın bütün Türkçe derslerini behemehal bir muallimin deruhte etmesi lazımdır. Ancak ilk mektebin son iki sınıfındaki yazı dersinde bir istisna yapılabilir.” (Maarif Vekâleti, 1926:24) cümlelerinden anlamak mümkündür. Ancak bütün bu ifadelerle rağmen “elifba, kıraat, tahrir, kavaid, imlâ” gibi alanlar için yine bağımsız ders saatleri ayrılmıştır. Örneğin “Kıraat” dersinin ikinci ve üçüncü sınıflarda 4, dördüncü ve beşinci sınıflarda 2’şer saat işlenmesi gerektiği yine programda belirtilmektedir.

Programdaki konuların birbirini tamamlayacak şekilde işlenmesi isteğine uygun olarak yazma eğitimi ile ilgili düzenlenen “Tahrir” bölümünde öğretmenlerden öğrencilerin yazma çalışmalarını kontrol sürecinde dil bilgisi kurallarına da dikkat etmeleri istenir: “Vazifelerin tashihinde imla, kavaid, fikir ve şive hataları nazar-ı dikkate alınır” (Maarif Vekâleti, 1926:34). Ancak yapılan açıklamalardan bunun daha çok yazım kurallarıyla ilgili bir hassasiyet olduğu anlaşılmaktadır.

1926 tarihli programda dil bilgisi konuları “Kavaid” başlığı altında değerlendirilmiş, “sarf ve nahiv” konularının bir arada öğretilmesi istenmiştir. Bu bölümde kısa iki maddeyle de olsa konuların somutlaştırılarak öğretilmesi istenmekte ve dil bilgisi konularının konuşma ve yazma gibi diğer dil becerilerini de destekleyecek şeklide işlenmesi yönünde tavsiyede bulunmaktadır. Ayrıca örneklerden kurala gidilmesi yönündeki yöntem tavsiyesinin burada da tekrar edildiğini ve kuralın öğretilmesi sürecinde cümlede kullanıma dikkat çekilmesinin istendiği görülmektedir: “1- İlk mektepte sarf ve nahiv kaideleri kitaptan veya mücerret bir surette öğretilmekten ziyade çocukları doğru konuşmaya ve yazmaya alıştırmak sayesinde amelî olarak tedris edilecektir. 2- Kavaid derslerinde sarf ve nahiv malumatı birlikte verilecektir. Tedris esnasında her zaman misallerden kaidelere gidilecek: Yani evvela münasip cümleler yazdırılarak, kelimenin cümle içindeki mevkii ve sûret-i isti’mali tayin ettikten sonra matlup olan sarf ve nahiv kaideleri çıkarttırılacaktır. Bir defa çıkarılmış olan kaideler, ekserisi şifahi olmak üzere müteaddit temrinlerle takviye edilecektir.” (Maarif Vekâleti, 1926:25-26)